

Р. Шоқан*, э.ғ.к., қауым.профессор¹

Г.К. Абдраманова, э.ғ.к., доцент м.а.¹

З.С. Темиралиева, аға оқытушы¹

М.Т. Сырлыбаева, магистр, аға оқытушы²

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті, Астана қ., Қазақстан¹

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті,

Алматы қ., Қазақстан²

*- негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)

e-mail: roza-shokan@mail.ru

ТУРИЗМ САЛАСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНА ӘСЕРІН ТАЛДАУ

Мақалада туристік саланың экономикаға тигізетін әсері қарастырылған. Туризм- әлемдік шаруашылықта жылдам өсіп келе жатқан және әлеуметтік, экономикалық, мәдени салаларға ықпалы басым сфералардың қатарына жатады. Туристік саланың дамуы қонақ үй бизнесі, қоғамдық тамақтандыру, көлік-тасымалдау инфрақұрылымы сияқты байланысты сфералардың дамуына негіз болады. Туризм мемлекеттегі кірістердің ұлғаюына ғана емес елдің жалпы экономикалық өсуіне де әсер ететін макроэкономикалық факторға айналууда.

Мақалада Қазақстан Республикасындағы туризмнің негізгі даму көрсеткіштеріне нақтырақ туризм салаларында құрылған жалпы қосылған құн және оның жалпы ішкі өнімдегі үлесіне; орналастыру, тамақтану, ойын-сауық және демалыс салаларындағы негізгі капиталға салынған инвестицияларға; кіру, шығу және ішкі туризм түрлеріне қатысты тұтыну көрсеткіштеріне және еңбек нарығындағы жалпы жұмысбастанылық пен туризм салаларындағы жұмыспен қамтылу көрсеткіштерінің 2003-2022 жылдар аралығындағы өзгерістеріне салыстырмалы талдау жасалған. Зерттеуде сонымен қатар Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауларына, 2023-2029 жылдарға арналған туризмді дамыту тұжырымдамасына, сондай-ақ Дүниежүзілік саяхат және туризм кеңесінің (WTTC) есептеріне және осы тақырыптың шеңберінде жазылған шетелдік және отандық авторлардың еңбектеріне назар аударылған. Жұмыста жалпылау, жіктеу, абстрактілі-логикалық, жүйелік және салыстырмалы талдау әдістері қолданыс тапты.

Кілт сөздер: экономика, туризм, сала, инвестиция, инфрақұрылым, жұмысбастанылық, жалпы ішкі өнім, тұтыным, туристік ағын.

Ключевые слова: экономика, туризм, сфера, инвестиции, инфраструктура, занятость, валовой внутренний продукт, потребление, туристический поток.

Keywords: economy, tourism, sector, investment, infrastructure, employment, gross domestic product, consumption, tourist flow.

JEL classification: L83, O14, Z 3, Z30, Z32

Кіріспе. Туризм- елдердің экономикалық, әлеуметтік және мәдени дамуында маңызды рөл атқарады және туристік саланы дамытудың өзектілігін бірнеше фактормен байланыстыруға болады. Біріншіден, туризмнің экономикалық маңызына тоқталсақ. Туризм- бірқатар елдерде жұмыс орындарын ашуға, инвестиция тартуға ықпал етіп, ішкі жалпы өнімінің маңызды бөлігін құрауда. Қонақжайлылық саласының кәсіпорындарының қызметін жандандыруға мүмкіндік туғызатын инфрақұрылымдық базаны қалыптастыру (қонақ үйлер, мейрамханалар, тасымалдау жүйелері) жалпы экономикалық өсуге ықпал етеді. Екіншіден, туризмнің әлеуметтік әсерін қарастыратын болсақ. Туризм- тұлғаның мәдени дүниетанымына, ой-өрісін кеңейтуге әсер етеді. Адамның күйзелістік жағдайын төмендетуге, өмір-сүру сапасын жақсартуға көмектеседі. Келесі фактор, технологиялық процестің дамуы. Туристік саланың қызметтерін цифрландыру (онлайн брондау, виртуалды турлар мен экскурсиялар) жалпы туристік қызметке қолжетімділікті туғызып, сұранысты жоғарылатады. Жасанды интеллект пен үлкен деректерді талдау мүмкіндіктері тұтастай алғанда туристік қызметтерді дербестендіруді жақсартады. Факторлардың тағы біріне экологиялық мәселелерді жатқызсақ болады. Экологиялық туризм түрінің қалыптасуын, тұрақты даму мен қоршаған ортаны қорғау мәселелерінің шешімін табу тетіктерінің бірі ретінде қарастыруға болады.

Жаһандық сипат алып отырған тұрақты даму мақсаттарына қолжеткізудің мүмкіндігі ретінде туризм саласына «жасыл» технологияларды белсенді енгізуді болашағы бар.

Туризм- технологиялық, әлеуметтік және экономикалық өзгерістерге байланысты дамуын жалғастырып жатқан сала ретінде қала береді.

Мақаланың мақсаты. Отандық туризм индустриясының ЖІӨ-ге, жұмыспен қамтуға және инфрақұрылымның дамуына қалай әсер етіп жатқанын зерттеу.

Мақалада бірқатар зерттеу әдістері қолданылды. Зерттеліп отырған жүйенің элементтері арасындағы байланыс талдау әдісінің көмегімен анықталды. Жекелеген пайымдар мен деректер синтез әдісі арқылы тұжырымдалды. Индукция әдісінің көмегімен деректер жекеден жалпыға қарай жүйелендіріліп, ортақ қорытындылар жасалынды. Статистикалық көрсеткіштер экономикалық-статистикалық және салыстыру әдістері арқылы талданды. Графикалық-визуализациялау әдісі сандық көрсеткіштерді өңдеуге мүмкіндік берді.

Мақаланың бастапқы дерек көзі ретінде Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі, Ұлттық статистика бюросының статистикалық көрсеткіштері қарастырылады.

Әдебиеттік шолу. 2019 жылы COVID пандемиясына дейін саяхат және туризм саласы барлық жұмыс орындарының 10,5%-ын (334 млн.) және әлемдік ЖІӨ-нің 10,4%-ын (10,3 трлн АҚШ доллары) құрады. Сонымен қатар, 2019 жылы халықаралық келушілер шығыны 1,91 триллион АҚШ долларын құрады.

Соңғы жылдардағы WTTC зерттеулері мен талдаулары туризм индустриясының әлемдік экономикаға әсерін келесі деректермен тұжырымдайды: 2023 жылы саяхат және туризм секторы әлемдік ЖІӨ-ге 9,1% үлес қосты, бұл 2022 жылмен салыстырғанда 23,2% жоғары және 2019 жылғы деңгейден небәрі 4,1% төмен. 2023 жылы 27 миллион жаңа жұмыс орны ашылды, бұл 2022 жылмен салыстырғанда 9,1%-ға жоғары және 2019 жылғы деңгейден небәрі 1,4%-ға төмен. Ішкі туристік шығындар 2023 жылы 18,1%-ға өсіп, 2019 жылғы деңгейден асып түсті. Халықаралық туристік шығындар 2023 жылы 33,1%-ға өсті, бірақ 2019 жылғы жалпы көрсеткіштен 14,4%-ға төмен болып қалды [1]. Бұл талдаулар туристік саланың пандемияға дейінгі даму қарқына оралып жатқанын сипаттайды.

Туризмнің ЖІӨ-ң құрылуына; жұмыс орындарын ашу мен жұмысбастылыққа; саланың мультипликативтік және тұрақты экономикалық дамуға әсерін қарастырған ғылыми мақалалар мен зерттеулерге тоқталатын болсақ. Өртүрлі деңгейдегі субъектілердің экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуде туризм мен туристік индустрияның экономикалық маңыздылығы бар [2]. Туризм ел экономикасына елеулі әсер ететін табысты салалардың бірі болып саналады. Ол қоғамдық тамақтандыру, қонақ үй бизнесі және көлік инфрақұрылымы сияқты байланысты салалардың дамуына ықпал етеді. Туристік индустрия тек мемлекеттік кірістердің өсуін ғана емес елдегі экономикалық өсуді ынталандырып, негізгі макроэкономикалық факторға айналады. Туризмнің негізгі артықшылықтарының бірі- халықтың жұмыспен қамтылуына қосатын үлесі деуге болады. Туристер ағынының жоғарылауы қонақ үй, мейрамхана, экскурсия ұйымдастырушылар, көлік-тасымалдау қызметтерін ұйымдастыруға дейін түрлі қызмет көрсетуші салаларда жаңа жұмыс орындарын ашады. Туризмнің экономикалық әсері оның ауқымына, сондай-ақ туристік қызметті тұтынушылардың сұраныстарына байланысты. Маңызды факторларға сапардың ұзақтығы, белсенділік деңгейі, маршруттар мен көлік түрін таңдау жатады. Сонымен, туризм тек кіріс әкеліп қоймай, бірқатар салалардың дамуын қолдай отырып, елдегі жалпы әл-ауқат деңгейін арттыратын экономикалық өсудің катализаторы болып табылады [3]. Осы саладағы зерттеулердің тағы бірі туризмнің ЖІӨ-ді құруда шешуші рөл атқаратынын көрсетіп отыр. Мысалы, туристік индустрияның [4] туристік индустрияның Джемму және Кашмир штатының экономикасына айтарлықтай әсерін көрсетіп, мұндай халықтың басым бөлігі аталмыш секторда тікелей не жанама түрде жұмыс істейді делінген. Келесі бір жұмыста [5] жалпы номиналды ЖІӨ-ң құрылуында туризмнің үлесінің деңгейі қанша екенін көрсетіп отыр. Туризм индустриясының нақтырақ Черногория және Албания елдерінде жұмыспен қамтуға және экономикалық тұрақтылыққа айтарлықтай әсер ететіні қарастырылған [6]. Жергілікті экономика туристер арасында сұранысқа ие тауарлар мен қызметтерді өндіруге қабілетті болса, онда саланың мультипликатор әсері өте маңызды болады [7] Туризмнің мультипликативті әсерін зерттеген зерттеушілердің тағы бір [8] табыс, жұмысбастылық, сатылым тәрізді көрсеткіштер негізінде туризмнің мультипликатор түрлеріне саралау жасаған. Кейбір зерттеулер теңдестірілген туризмді дамыту қажеттілігін

көрсетеді. Туризм секторына жасалып отырған болжамды тұрақты өсумен қатар табиғатта қорғау мәселелері күрделі сипат алып отыр. Тұтастай алғанда туризм саласындағы қызмет ресурстарды тұтынумен, ластаумен, туризм инфрақұрылысының дамуымен, құрылыстың салынуымен, тасымалдау қызметімен, туристердің тарапынан болатын әрекеттердің салдарынан (ластау, биоәртүрлікке зиян тигізу және т.б.) қоршаған ортаға кері әсерін тигізеді. Туризм секторы үшін негізгі міндет-корпоративтік саясатты, тәжірибені және этиканы қайта бағдарлау арқылы тұрақты дамуға, нақтырақ атқарушы билік пен азаматтық қоғам арасындағы ынтымақтастық және қоршаған ортаны басқаруға мен тәжірибені жақсартуға назар аудару болып отыр [9].

Зерттеу тақырыбы шеңберінде жазылған бірқатар әдебиеттерге жасалған шолу туризмнің экономикаға әсер ететінін, оның ішінде ЖІӨ-ге, жұмыспен қамтуға және инфрақұрылымның дамуына ықпал ететін көрсетті. Сонымен бірге, туризм мультипликативті әсерге ие әрі тұрақты дамуға негіз болып отыр. Дегенмен туризмнің экономикаға әсері инфрақұрылымға, туристік салаға бағдарланған инвестициялық салымдарға, туристік ағындарға және туристердің тұтынымы тәрізді көрсеткіштерге назар аударуды талап етеді.

Негізгі бөлім. Туризм- экономиканың басым бағыттарының бірі ретінде танылған сала. ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауларында туризмге инвестиция тарту, ішкі әуе тасымалының дамуы туристік нысандардың инфрақұрылымын жақсартуға әсер ететіндігі және туризм жобаларын іске асырғанда табиғи ортаға залал келтірмей, экологияны сақтауға назар аудару керектігі қамтылған [10]. Мемлекеттің туристік әлеуетін пайдалану керектігін және туризмнің серпінді жобалар қатарында болуға тиістігі көрсетілген [11]. Сонымен қатар, туристік-рекреациялық ресурстарды қолдану арқылы туризм саласында кәсіпкерлікті ұйымдастыру әсіресе экотуризм мен этнотуризмді дамытуға басымдық беруге назар аударылған [12].

Отандық туризм саласының экономикаға әсерін жекелеген көрсеткіштердің даму қарқынын арқылы қарастыратын болсақ, 1-суретте туризм саласында құрылған жалпы қосылған құн және оның ЖІӨ-дегі үлесі берілген.

Сурет –1. Туризм салаларында құрылған жалпы қосылған құн, млрд. теңге*

* [13] дереккөзі негізінде құрастырылған

Туризм салаларында құрылатын жалпы қосылған құн көрсеткіші туризм саласында жұмыс істеп жатқан барлық кәсіпорындармен жасалатын жалпы қосылған құнның сомасын көрсетеді. Туризм саласындағы қосылған құн туристік индустрияның қонақ үй, тасымалдау, тамақтандыру және мәдени-анимациялық қызмет көрсету салаларының қаншалықты құндылық жасайтынын көрсетеді. 2003 жылы мемлекеттегі туризм салалары кәсіпорындарының қосылған құн көрсеткіші 296,3 млрд. теңгені құраса, 2022 жылы бұл көрсеткіш 3270,1 млрд. теңгеге жеткен немесе 11 есеге артқан. Осы аралықтардағы тікелей туризмде құрылған жалпы қосылған құнның ЖІӨ-дегі үлесі 1,8-0,6 пайыз аралығын құрап отыр (2- сурет).

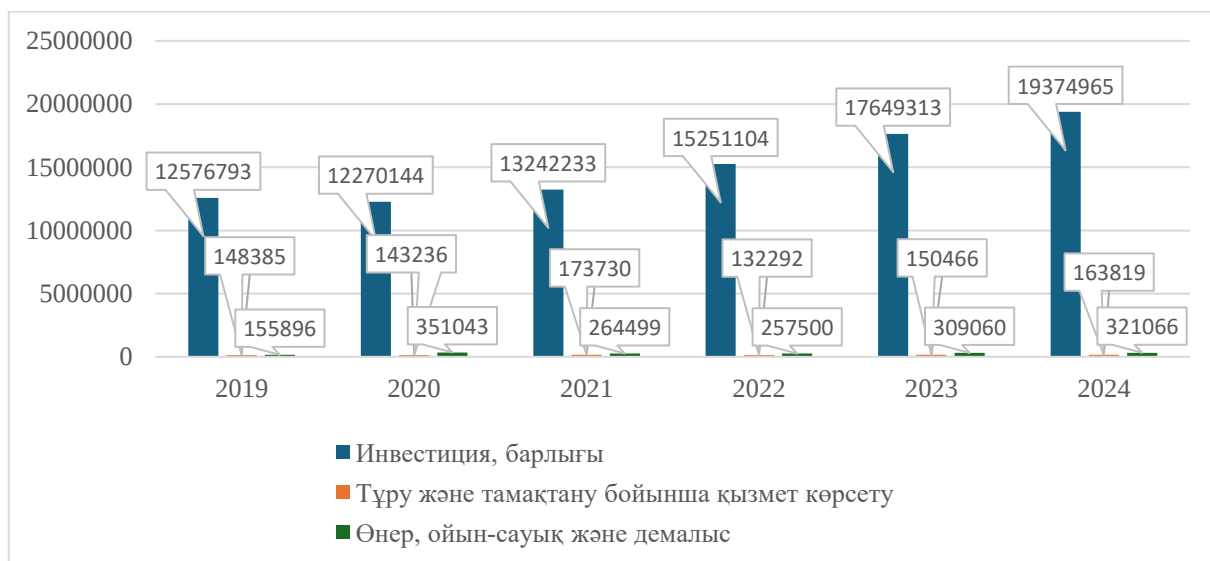
Сурет – 2. Тікелей туризмде құрылған жалпы қосылған құнның ЖІӨ-дегі үлесі %-бен*

* [13] дереккөзі негізінде құрастырылған

2003 жылы тікелей туризмде құрылған жалпы қосылған құнның ЖІӨ-дегі үлесі 1,8%-ды құраса, ал 2022 жылы бұл көрсеткіш 1,0%-ды құрады. Бұл туристік саланың даму дәрежесі төмен екендігін білдіреді. COVID-19 пандемиясы кезінде яғни 2020 жылы бұл көрсеткіш бар болғаны 0,6%-ды құрады. Оған пандемиялық шектеулер, мемлекетаралық шекаралардың жабылу өз әсерін тигізді. Егер туризмнің экономикадағы үлесі төмен болған жағдайда үкімет салықтық жеңілдіктер, қызмет көрсету салаларына инвестиция салуға бағыттаған тетіктерді қарастырған саланы ынталандыру шараларын қарастыруы өз нәтижесін беруі мүмкін.

2023-2029 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың тұжырымдамасына сәйкес [14] туризм инфрақұрылымын құру және дамытуға бағытталған инвестицияның мөлшеріне болжам жасалған. Тұру және тамақтану қызметтер саласына 2023 жылы 131 млрд. теңге; 2024 ж. 140 млрд. теңге; 2025 ж. 160 млрд. теңге; 2026ж. 180 млрд. теңге; 2027ж. 200 млрд. теңге 2028ж. 220 млрд. теңге және 2029ж. 260 млрд.теңге инвестиция тартылмақ. Туризм саласындағы жалпы қосылған құнның көлемін 2029 жылы 6,3 трлн. теңгеге дейін өсіру жоспарланған.

Қазіргі уақытта жалпы инвестиция құрамындағы туризм саласындағы негізгі капиталға жұмсалған инвестицияның көлемі айтарлықтай төмен (3- сурет)

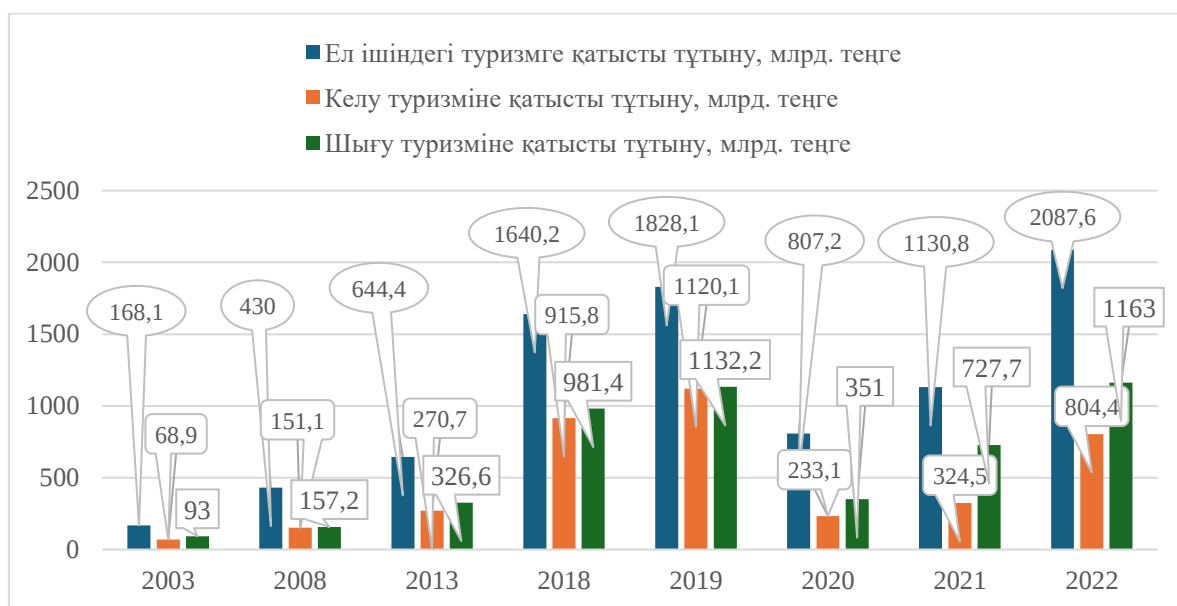

Сурет – 3. Пайдалану бағыттары бойынша негізгі капиталға салынған инвестициялар, млн. теңге*

*[15] дерек көзі негізінде құрастырылған

Туризм саласына жұмсалған инвестиция елдің экономикалық дамуында маңызды рөл атқарады және инфрақұрылымның жақсаруына ықпал етеді. Сонымен бірге туристік саланың бәсекеге қабілеттілігінің артуы тікелей инвестиция деңгейіне байланысты. 2023 жылы негізгі капиталға салынған инвестиция көлемі 17649313 млн. теңгені құраған (3-сурет). Жалпы инвестицияның 0,9%-ы немесе 150466 млн теңге тұру және тамақтану бойынша қызмет көрсетуші салаларға; 1,8%-ы немесе 309060 млн. теңге өнер, ойын-сауық және демалыс саласына тартылған. 2024 жылы пайдалану бағыттары бойынша республика деңгейіндн 19374965 млн. теңгенің инвестициялық қаржыландырылған, қонақжайлылық индустриясы кәсіпорындарына тұру және тамақтандыру қызметін көрсету саласына 163819 млн. теңгенің, ойын-сауық және демалыс саласы үшін 321066 млн. теңгенің инвестициясы салынған.

Ішкі, келу және шығу туризм түрлеріне қатысты тұтыну көрсеткіштерін талдайтын болсақ (4-сурет).

Сурет – 4. Туризм ағындарына қатысты тұтыну, млрд. теңге*

* [13] дереккөзі негізінде құрастырылған

Ел ішіндегі туризмге қатысты тұтыну мөлшері мемлекеттің экономикалық аумағы шегіде резидент келушілердің туристік тұтынуын көрсетеді. Бұл көрсеткіш 2003 жылы 168,1 млрд. теңгені, 2022 жылы 2087,6 млрд. тг. құрады. Резидент туристердің тұтынуы талдауға алынған жылдар ішінде 12,4 есеге өскен яғни ел аумағындағы туристік қызметтерді тұтыну мөлшері артқанын көрсетіп отыр.

Келу туризміне қатысты тұтыну көрсеткіші мемлекетке келген резидент емес келушілердің туристік қызметтер мен өнімдерді тұтынуын сипаттайды. 2022 жылы резидент емес келушілердің тұтынымы 804,4 млрд.теңгені құраған, 2003 жылмен салыстырғанда 11,7 есеге өскен. 2022 жылы келу туризміне қатысты тұтынудың жалпы ішкі өнімдегі үлесі – 0,8%; тауарлар мен қызметтердің экспортындағы үлесі- 1,9% болды. Бұл келу туризм ағымының экономикадағы үлесінің аз екендігін көрсетіп отыр. Келу туризмі-ұлттық экономиканы дамытуда, шетел валютасының ағынын қамтамасыз етуде, жаңа жұмыс орындарын ашуда сонымен қатар сабақтас салалардың дамуын ынталандырудың қозғаушы тетігі екендігі белгілі. Сондықтан туристік ағынның бұл түрінің экономикадағы үлесін өсіруге бағытталған іс-шаралар жасалуы керек.

Шығу туризміне қатысты тұтыну дегеніміз елдің экономикалық аумағы шегінен тыс жерлердегі резиденттердің туристік тұтынымы екені белгілі. Бұл көрсеткіштің даму қарқыны 2003 жылы 93 млрд. тг болса, 2022 жылы 1163 млрд. теңгеге жеткен яғни өзгеріс 13 есе. Бұл талдаулар елдегі шығу туризмнің үлесінің басым екендігін көрсетіп отыр. Шығу туризмі валютаның сыртқа кетуіне, төлем балансының нашарлауына, ішкі туризмге сұраныстың төмендеуіне, ұлттық туристік кәсіпорындардың жеткілікті табысқа ие болмауына; кейбір салаларда инфляциялық әсерді туғызуға (валюта ағымының өзгерісіне, тасымалдау қызметтерінің бағасының көтерілуіне); ел ішіндегі

туристік инфрақұрылымды дамытуға бағытталатын инвестициялық қызметтердің төмендеуіне, ішкі туристік дестинациялардың, туристік кәсіпорындардың дамуының тежелуіне әкелуі мүмкін. Осылайша, шығу туризмінің басымдыққа ие болуы экономикалық, әлеуметтік сипаттағы тәуекелдерді тудырады.

Туризмнің экономикаға әсерін осы салада ашылған жұмыс орындарының саны және жұмысбастылықтың өсуі арқылы талдауға болады. WTTC (World Travel & Tourism Council) 2023 жылы деректері бойынша туризм және саяхат сферасындағы жұмыс орын саны 330 млн. немесе әлемдік жалпы жұмыс орындарының 10%-ы туризм саласына тиесілі екенін көрсетеді.

Қазақстанда туризм салаларындағы жұмыспен қамтылу көрсеткіші өскен, бірақ жалпы еңбек нарығындағы үлесі төмен деңгейде сақталып отыр (5-сурет).

Сурет – 5. Жұмыспен қамтылу, мың адам*

*[13] дереккөзі негізінде құрастырылған

2003 жылы еңбек нарығында 7657,3 мың адам жұмыспен қамтылса, оның 4,2%-ы немесе 322 мың адам туризм саласының кәсіпорындары мен мекемелерінде жұмыс істеген. Бұл көрсеткіш 2008 жылы 3,7%; 2013 жылы 3,9%; 2018ж. 5,1%; 2019 ж. 5,1%; 2020ж. 5,0%; 2021ж. 5,0% ал, 2022 ж. 5,2%-ды құрады. 2024 жылы экономикада 9214,2 мың адам жұмыспен қамтылған болса, оның 4,2%-ы немесе 386,7 мың адам тұру және тамақтандыру мен ойын-сауық, демалыс саласы кәсіпорындарында жұмыс істеген.

Экономиканы әртараптандыру, сервистік экономикаға көшуді жеделдету жағдайында туризмге басымдық берілуі, саланы дамытудың қажеттілігі жоғары екенін көрсетеді. Осы орайда, мемлекетте 2023-2029 жылдарға арналған туристік саланы дамытудың тұжырымдамасына сәйкес аталмыш салада жұмыс істеушілердің санын 800 мың адамға дейін жеткізуге болжам жасалған [14].

Қорытынды. Сонымен, туризм- Қазақстан экономикасы үшін басым салалардың қатарына кіріп отыр. Қазақстанда туризм сферасында іске асырылып жатқан іс-шаралар кешені мен осы саланың дамуын айқындайтын статистикалық көрсеткіштерге жасалған талдау нәтижелері төмендегідей тұжырымдар жасауға мүмкіндік берді.

Тікелей туризмде құрылған жалпы қосылған құнның ЖІӨ-гі үлесі зерттеуге алынған жылдар ішінде 0,6-1,8 % аралығын құрады. Бұл туристік саланың экономикадағы үлесі төмен екендігін көрсетеді. Қазақстанның туризм индустриясын дамытуға негіз болатын, туристік-ресурстық әлеуетінің мүмкіндігін ескере отырып, ішкі және кіру туристік ағымдарының қозғалыс қарқынына ықпал ететін туристік өнімдер мен қызметтерді қалыптастыру және оларды нарықта ілгерілету саласындағы жұмыстарды іске асыру керек. Туристік дестинация ретіндегі Қазақстанның әлеуетті тартымдылығын елдегі саяси тұрақтылық, сервистік инфрақұрылымды дамыту саласындағы мемлекеттің инвестициялық қызметі, туризм саласында жүзеге асырылып жатқан мемлекетаралық кедендік-визалық ресмиліктерді оңтайландырылу, туристік саланы мемлекеттік қолдау шаралары тәрізді факторлар айғақтап отыр.

Туризм экономиканың әртүрлі салаларының, нақтырақ халық тұтыным тауарлар өндірісінің, қонақ үй кәсіпорындарының, көлік-тасымалдау саласының, ауыл шаруашылығының, қызмет көрсету және анимациялық индустрияның дамуына айтарлықтай әсер етеді. Мемлекет экономикасы

шетелдік туристерді тартудан, сонымен қатар жергілікті тауарлар мен қызметтерге сұранысты ынталандыратын ішкі туризм түрінен тікелей және жанама табысқа ие болады.

Сонымен қатар, туристік саланы дамытуда өңірлерде және туристік дестинацияларда жұмыс орындарын ашуға, жұмысбастылықты арттыруға және инфрақұрылымды жақсартуға оң әсер етеді. Бұл жергілікті тұрғындардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын қолдауға ықпалын тигізеді. Саланы әрі қарай дамыту мақсатында 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдама қабылданып, инвестиция салуға, басымдық берілетін туризм түрлерін дамытуға (агротуризм, экотуризм, МІСЕ туризм, балалар мен жасөспірімдер туризмі және т.б.), туризм инфрақұрылымын құру және дамытуға, сервис сапасын арттыру мен цифрландыруға, елдің туристік әлеуетін өңірлік және халықаралық деңгейде ілгерілетуге назар аударылуда. Аталмыш іс-шаралардың жүзеге асуы, туризм саласының жалпы дамуына оң ықпал етеді және туризм Қазақстан экономикасы үшін табысты салалардың қатарына кіруі мүмкін деп санауға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Travel & Tourism Economic Impact Research (EIR). – URL: <https://wtcc.org/research/economic-impact>
2. Зайцев А.А., Дубаневич Л.Э., Дмитриев Н.Д. Роль туризма в контексте экономической безопасности // Бизнес. Образование. Право. – 2020. – №4. – С. 33–40.
3. Зайнуллин С.Б., Нвачукву Ч.Р., Семерелул Б.Д. Важность развития туризма и его влияние на мировую экономику // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2021. – №5(17). – С. 983–1004.
4. Iqbal J. (2021). Impact of tourism on Jammu & Kashmir economy. International Journal of Research Granthaalayah. – URL: <https://doi.org/10.29121/granthaalayah.v9.i7.2021.4059>.
5. Нашид А.Р. Экономические секторы мальдивов // Политика, экономика и инновации. – 2020. – №1(30). – С. 6–11.
6. Dervishi J. The Impact of Tourism in Economic Stability. – 2016
7. Ruslan B., Lorant D., Sholpan A., Aiman Z., Alexandr A., & Almaty A. Impacts of tourism Activities on economy of Kazakhstan // Geojournal of Tourism and Geosites. – 2018. – №2(22). P. 480–488.
8. Зибя Я. Туризм как экономический мультипликатор // Экономика и бизнес: теория и практика. – 2023. – №10-1(104). – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/turizm-kak-ekonomicheskii-multiplikator>
9. Туризм и устойчивое развитие. Доклад Генерального секретаря. Комиссия по устойчивому развитию Седьмая сессия 19-30 апреля 1999 года. – URL: file:///C:/Users/Mac/Downloads/E_CN.17_1999_5-RU.pdf
10. «Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм» атты Қазақстан халқына Жолдау/ ҚР Президентінің ресми сайты. – URL: <https://surl.li/jminvg>
11. «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдау/ ҚР Президентінің ресми сайты. – URL: <https://surl.li/xswepy>
12. «Сындарлы қоғамдық диалог – қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдау/ ҚР Президентінің ресми сайты. – URL: <https://surl.li/btdbwy>
13. 2003-2022 жылдардағы Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың негізгі көрсеткіштері. – URL: <https://stat.gov.kz/industries/economy/national-accounts/publications/5054/>
14. Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 262 қаулысы/ ҚР нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық құқықтық жүйесі. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000262>
15. Қазақстан Республикасындағы инвестициялық және құрылыс қызметі. Статистикалық жинақ 2019-2023 / қазақ тілінде / 205 бет. Астана 2024.

REFERENCES

1. Travel & Tourism Economic Impact Research (EIR). – URL: <https://wtcc.org/research/economic-impact>
2. Zajcev A., Dubanevich L., Dmitriev N. Rol' turizma v kontekste jekonomicheskoy bezopasnosti [The role of tourism in the context of economic security] //Biznes. Obrazovanie. Pravo. – 2020. – №4. – S. 33–40 [in Russian]
3. Zajnullin S., Nvachukvu Ch., Semerelul B. Vazhnost' razvitija turizma i ego vlijanie na mirovuju jekonomiku [The Importance of Tourism Development and Its Impact on the World Economy] // Nacional'nye interesy: priority i bezopasnost'. – 2021. – №5(17). – S. 983–1004 [in Russian]
4. Iqbal J. (2021). Impact of tourism on Jammu & Kashmir economy. International Journal of Research-Granthaalayah. – URL: <https://doi.org/10.29121/granthaalayah.v9.i7.2021.4059>.
5. Nashid A. Jekonomicheskie sektory mal'divov [Economic sectors of the maldives] //Politika, jekonomika i innovacii. – 2020. – №1(30). – S. 6–11 [in Russian]
6. Dervishi J. The Impact of Tourism in Economic Stability. 2016
7. Ruslan B., Lorant D., Sholpan A., Aiman Z., Alexandr A., & Almaty A. (2018). Impacts of tourism Activities on economy of kazakhstan. //Geojournal of Tourism and Geosites. – 2018. – №2(22). – P. 480–488.
8. Ziba Ja. Turizm kak jekonomicheskij mul'tiplikator [Tourism as an economic multiplier]// Jekonomika i biznes: teorija i praktika. – 2023. – №10-1(104). – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/turizm-kak-ekonomicheskij-multiplikator> [in Russian]
- 9 Turizm i ustojchivoe razvitie [Tourism and sustainable development] Doklad General'nogo sekretarja. Komissija po ustojchivomu razvitiu Sed'maja sessija 19-30 aprelja 1999 goda – URL: file:///C:/Users/Mac/Downloads/E_CN.17_1999_5-RU.pdf [in Russian]
10. «Adilette Qazaqstan: zan men tartip, jekonomikalyq osim, qogamdyq optimizm» [Just Kazakhstan: Law and Order, Economic Growth, Social Optimism] atty Qazaqstan halqyna Zholdau/ QR Prezidentinin resmi sajty. – URL: <https://surl.li/jminvg> [in Kazakh]
11. «Adilette Qazaqstannyn jekonomikalyq bagdary» [Economic course of a Just Kazakhstan] atty Qazaqstan halqyna Zholdau/ QR Prezidentinin resmi sajty.– URL: <https://surl.li/xswepy> [in Kazakh]
12. «Syndarly qogamdyq dialog – qazaqstannyn turaqtylygy men orkendeuinin negizi» [Constructive public dialogue - the basis of stability and prosperity of Kazakhstan] atty Qazaqstan halqyna Zholdau/ QR Prezidentinin resmi sajty.–URL: <https://surl.li/btdbwy> [in Kazakh]
13. 2003-2022 zhyldardagy Qazaqstan Respublikasynda turizmdi damytudyn negizgi korsetkishteri [Key indicators of tourism development in the Republic of Kazakhstan in 2003-2022]. – URL: <https://stat.gov.kz/industries/economy/national-accounts/publications/5054/> [in Kazakh]
14. Qazaqstan Respublikasynyn turistik salasyn damytudyn 2023 – 2029 zhyldarga arnalgan tuzhyrymdamasyn bekitu turaly Qazaqstan Respublikasy Ukimetinin 2023 zhylygy 28 nauryzdagy № 262 qaulysy [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 262 of March 28, 2023 on approval of the Concept for the Development of the Tourism Industry of the Republic of Kazakhstan for 2023-2029]/ QR normativtik quqyqtyq aktierinin apparattyq quqyqtyq zhujesi. Jelektrondyq resurs. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000262> [in Kazakh]
15. Qazaqstan Respublikasyndagy investicijalyq zhane qurylys qyzmeti / statistikalyq zhinaq 2019-2023 [Investment and construction activity in the Republic of Kazakhstan / statistical compilation 2019-2023] / Qazaq tilinde / 205 bet. Astana 2024 [in Kazakh]

Шохан Р., Абдраманова Г.К., Темиралиева З.С., Сырлыбаева М.Т.

АНАЛИЗ ВЛИЯНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ НА ЭКОНОМИКУ КАЗАХСТАНА

Аннотация

В статье рассматривается влияние туристической отрасли на экономику. Туризм является одной из быстрорастущих сфер мировой экономики и оказывает значительное влияние на социальную, экономическую и культурную сферы. Развитие туристической отрасли способствует росту связанных секторов, таких как гостиничный бизнес, общественное питание, транспортно-логистическая инфраструктура. Туризм становится

макроэкономическим фактором, влияющим не только на увеличение доходов государства, но и на общий экономический рост страны.

В статье проводится сравнительный анализ ключевых показателей развития туризма в Республике Казахстан. В частности, рассматриваются валовая добавленная стоимость, созданная в туристических секторах, и её доля в валовом внутреннем продукте; инвестиции в основной капитал в сферах размещения, общественного питания, развлечений и отдыха; показатели потребления во въездном, выездном и внутреннем туризме, а также изменения уровня общей занятости и занятости в туристическом секторе в период с 2003 по 2022 годы.

В исследовании также уделяется внимание Посланиям Президента Республики Казахстан, Концепции развития туризма на 2023–2029 годы, а также отчетам Всемирного совета по путешествиям и туризму (WTTC) и научным работам зарубежных и отечественных авторов по данной теме. В работе применены методы обобщения, классификации, абстрактно-логического, системного и сравнительного анализа.

Shokhan R., Abdramanova G., Temiraliyeva Z., Syrlybayeva M.

ANALYSIS OF THE IMPACT OF THE TOURISM INDUSTRY ON THE ECONOMY OF KAZAKHSTAN

Annotation

The article examines the impact of the tourism industry on the economy. Tourism is one of the fastest-growing sectors of the global economy and has a significant influence on social, economic, and cultural spheres. The development of the tourism industry contributes to the growth of related sectors such as the hotel business, public catering, and transport and logistics infrastructure. Tourism is becoming a macroeconomic factor that affects not only the increase in state revenues but also the overall economic growth of the country.

The article provides a comparative analysis of key tourism development indicators in the Republic of Kazakhstan. In particular, it examines the gross value added created in the tourism sectors and its share in the gross domestic product; investments in fixed capital in the accommodation, catering, entertainment, and recreation sectors; consumption indicators in inbound, outbound, and domestic tourism; as well as changes in overall employment levels and employment in the tourism sector from 2003 to 2022.

The study also pays attention to the Addresses of the President of the Republic of Kazakhstan, the Tourism Development Concept for 2023–2029, as well as reports from the World Travel and Tourism Council (WTTC) and research papers by foreign and domestic authors on this topic. The study employs methods of generalization, classification, abstract-logical, systemic, and comparative analysis.

